

IN MEMORIAM HANS NIEUWENHUIS (1944-2015)

Op 18 juni 2015 overleed Jacob Hans Nieuwenhuis. Hij was hoogleraar burgerlijk recht aan de Universiteit Leiden, lid van de Koninklijke Nederlandse Academie voor Wetenschappen, een gewaardeerd lid van de Adviesraad van het TPR, een groot jurist, een briljant auteur en docent, een wijs en minzaam man.

Hans Nieuwenhuis werd te Deventer geboren in 1944. Hij studeerde rechten te Leiden waar hij wetenschappelijk medewerker werd en in 1979 promoveerde onder leiding van Bloembergen. Nog voor zijn promotie door Schoordijk aangezocht om burgerlijk recht te doceren in Tilburg, werd hij er hoogleraar in 1979. Zijn carrière nam, zeker naar Belgische, maar ook naar Nederlandse normen, verrassende wendingen. Hij keerde in 1982 uit Tilburg terug naar de Leidse rechtenfaculteit. Na decaan te zijn geweest, verliet hij in 1992 de universiteit om raadsheer te worden in de Hoge Raad. Het werk in het hoogste Nederlandse rechtscollege bevredigde hem blijkbaar niet; zijn hart lag in onderwijs en onderzoek. In 1997 ging hij weg uit de Hoge Raad en werd hij hoogleraar aan de RU Groningen om kort nadien, in 2001, opnieuw en definitief naar Leiden te trekken. Zijn studenten beschrijven hem als een fantastisch lesgever; zijn collega's als een inspirerend, erudiet, mild en wijs man. Na zijn emeritaat in 2009(1), bleef hij actief in woord en geschrift en was hij onder meer ook voorzitter van de Leidse Commissie voor wetenschappelijke integriteit.

In België was hij een graag geziene gast. Ik mocht hem bij verschillende gelegenheden leren kennen en waarderen als een uitzonderlijk jurist en een minzaam collega. Hij had een grote juridische kennis en culturele bagage, maar zijn bescheidenheid was even groot als de eruditie die in zijn geschriften tot uiting komt. In 1997-98 was hij aan de Antwerpse Faculteit Rechten titularis van de Robert Kruithof leerstoel voor privaat vermogensrecht, met een inaugurale les over "Naar een Europees aansprakelijkheidsrecht?". In 2003 - 2004 was hij aan het werk aan de Gentse Faculteit Rechtsgeleerdheid waar hij de Marcel Storme-leerstoel (gereserveerd voor juridische halfgoden) bekleedde en aan de studenten van de LLM opleiding in European and Comparative Law college gaf over onrechtmatige daad. Hij was nauw betrokken bij de contactdagen die de Gentse en Leidse vakgroepen burgerlijk recht in die periode jaarlijks organiseerden. Enkele jaren later maakte hij deel uit van een midterm evaluatiecommissie voor wetenschappelijk

(1) Bij deze gelegenheid werd hem een zeer leeswaardige bundel aangeboden waarin de auteurs reageren op stellingen van Hans Nieuwenhuis zelf: A.G. Castermans, Jac. Hijma, K.J.O. Jansen, P. Memelink, H.J. Snijders & C.J.J.M. Stolker (red.), *Ex Libris Hans Nieuwenhuis* (Deventer: Kluwer 2009, 678 blz.).

onderzoek aan de Antwerpse rechtsfaculteit. Belgische juristen konden hem ook waarderen bij de jaarvergaderingen van de Vereniging voor de Vergelijkende Studie van het Recht van België en Nederland waar hij het debat animeerde met zijn scherpzinnige commentaren. Hij preadviseerde in 2001 samen met Ingrid Boone en mijzelf over causaliteit. Bij de zestigste verjaardag van de vereniging, in 2007, hield hij te Gent de mooie feestrede die haar weerslag vindt in zijn Redactie Privaat “De kracht van de verbeelding” (TPR 2007, 1539 – 1545). Sinds 2001 was hij lid van de Adviesraad van het TPR en had het bestuur van het tijdschrift het voordeel van zijn brede kennis, wijsheid en milde humor.

Hij schreef vooral over contractenrecht, eigendom, onrechtmatige daad en de invloed van literatuur en cultuur op het recht. Hij had een uitzonderlijke kennis van het geldende recht, maar besteedde weinig of geen tijd aan uitvoerige dogmatische analyses van wetteksten en rechtspraak. Hij hield zich bezig met hoofdzaken, niet met technische details. Hij reflecteerde over de finaliteit van het recht dat ertoe moet bijdragen om welzijn, rechtvaardigheid en menselijke waardigheid te verwezenlijken en over de rol en de methoden van de jurist. Actuele problemen zoals de agressieve verkoop van financiële producten, draagmoederschap, in vitro fertilisatie en vele andere, benaderde hij vanuit de beginselen van het privaatrecht die een open systeem van rechtsregels ondersteunen en laten evolueren. Zijn boeken zijn opvallend kort. In zijn proefschrift *Drie beginselen van contractenrecht* (1979, 163 blz.) vindt hij de grondslagen van de contractuele gebondenheid in het autonomiebeginsel, het vertrouwensbeginsel en het causabeginsel. Met dit debuut vestigt hij meteen zijn reputatie als civilist. Het boek wordt dikwijls, ook in België, als model vooropgesteld voor proefschriften, maar zelden nagevolgd en nooit geëvenaard. *Hoofdstukken vermogensrecht* (205 blz., tiende druk in 2013) wordt als studieboek in meerdere Nederlandse rechtsfaculteiten gebruikt om de centrale begrippen van het vermogensrecht uiteen te zetten. *Onrechtmatige daden. Délits, Unerlaubte Handlungen, Torts* (2003, 102 blz.) geeft, vanuit Europees perspectief, een indringend inzicht in de kernvragen van het aansprakelijkheidsrecht: het begrip onrechtmatige daad, risicoaansprakelijkheid, causaal verband en samenloop. Hij schreef talloze essays over het doel van het recht, de rol van de jurist, de beginselen van het privaatrecht en hun betekenis voor concrete rechtsvragen, recht en cultuur. Zij werden gebundeld o.m. in *Confrontatie en compromis. Recht, retoriek en burgerlijke moraal* (1992), *Orestes in Veghel. Recht. Literatuur en civilisatie* (2004), *Waar toe is het recht op aarde* (2006), *Kant en Co* (2011), *Brief aan een academisch geschoolde jonge vrouw* (2013), *Het Vierspan. Eigendom. Contract. Persoon. Staat.* (2013).

Hij was een Socratische lesgever en schrijver. Met een concrete casus gehaald uit het dagelijkse leven of ontleend aan de literatuur, aangevuld met

een scherp geformuleerde vraag, dwingt hij de lezer na te denken en sleept hij hem mee in zijn redenering. Hij analyseert mogelijke oplossingen en evalueert de argumenten voor en tegen in het licht van het doel van het recht en van de beginselen van het privaatrecht. Zijn vele oneliners geven, beter dan een theoretische uiteenzetting, inzicht in een rechtsregel of probleem. “België danst de quickstep”: de causaliteitstheorie in België beperkt zich tot de toepassing van de *conditio sine qua non*-test; “Aansprakelijkheidsrecht is de kunst om eigen schade om te zetten in schade voor anderen”: het aansprakelijkheidsrecht is een systeem van schadeverschuiving. Zijn publicaties geven blijk van een uitzonderlijk literair en juridisch inzicht, grote verbeelding en taalvirtuositeit. Citaten uit de Bijbel(2), Homeros, grote en minder grote humanisten en kerkvaders, Kant, Adam Smith, moderne literatoren en filosofen en andere basiswerken van de Europese cultuur, stellen een casus scherp of verwoorden indringend een gezichtspunt en brengen de lezer aan het denken.

Hij wilde zijn studenten en lezers ook met de monumenten van de Europese cultuur laten kennis maken en betreurde de afnemende kennis van andere talen dan het Engels en de geringe belangstelling in onderwijs en onderzoek voor het Franse en Duitse recht dat nochtans in ruime mate de basis leverde voor het Nederlandse recht. Hij pleitte ervoor Duits en Frans opnieuw op te nemen op het curriculum omdat wie zich moet behelpen met vertalingen niet zelf kan uitmaken wat voor hem belangrijk is in een ander taalgebied. Zijn pleidooi kreeg ook weerklank in het TPR (zie Marcel Storme, “Etiam si omnes, ego non”, *TPR* 2007, 1821-1824).

Wie nog niet heeft kennis gemaakt met het juridische en literaire talent en met de verbeeldingskracht van Hans Nieuwenhuis, leze zijn mededeling voor de KNAW “Hoe is begrip van burgerlijk recht mogelijk” (KNAW, *Mededelingen van de afdeling Letterkunde, Nieuwe Reeks*, deel 71, no. 6, 2008(3)) of zijn afscheidsrede bij zijn emeritaat (“Paternalisme, fraternalisme en egoïsme”, *NJB* 2009, 1711). Wie zijn geschriften wel kent, kijkt uit naar de publicatie in oktober 2015 van het boek dat hij kort voor zijn dood afwerkte, een studie naar de wortels van de Europese cultuur(4): *Een steeds hechter verbond. Europa op weg naar Europa*.

Hubert BOCKEN

(2) Hoewel hij, zoals gezegd werd op zijn herdenkingsplechtigheid te Leiden, ongelovig was, grijpt hij zeer frequent terug naar verhalen uit de Bijbel als een geliefkoosd middel om lief en leed uit het menselijk leven te illustreren.

(3) Ook in elektronische vorm te raadplegen op de website van de KNAW: <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/hoe-is-begrip-van-burgerlijk-recht-mogelijk>.

(4) Zie <http://www.verenigingrechtsfilosofie.nl/in-memoriam-hans-nieuwenhuis/> Zie ook www.law.leidenuniv.nl/nieuwenhuis waar een volledige lijst van de publicaties van Hans Nieuwenhuis te vinden is en een groot aantal ervan online kunnen gelezen worden.